

відносини, всі інші ж науки є лише допоміжними у вирішенні даних проблем. Він вважає науку правознавство як таку, що тісно взаємодіє з іншими науками, а не відокремлену від інших наук. В результаті такої взаємодії можуть виникати ряд суміжних з іншими науками юридичних наук, зокрема, при взаємодії правознавства з історією виникає історія права та держави, при взаємодії правознавства з філософією виникає філософія права, з соціологією — соціологія права, з медициною — судова медицина і т.д.[4, с. 1-12].

Отже, Ст.Дністрянський, на нашу думку був засновником нової течії позитивістської школи права, як соціологічний позитивізм, і своїми поглядами сприяв зміні стереотипів, які існували у суспільстві в цей час, і створив нове бачення таких основних понять, як "право", "правознавство", "держава", "суспільство", "народ", "право народу на самовизначення", "особа", та ряд інших понять. Дуже багато тверджень теорії Ст.Дністрянського є актуальними і для сьогодення як у теорії права та держави, так і в цивільному, конституційному та міжнародному праві.

Література

1. Мушинка М. Академік Станіслав Дністрянський 1870—1935. - К., 1992.
2. Стецюк П. Станіслав Дністрянський як конституціоналіст. Львів, - 1999.
3. Дністрянський С. Загальна наука права і політики. Прага, - 1923, Т.1
4. Дністрянський С. Границі науки права. Рукопис. Без дати. С. 18// Державний архів Тернопільської області, Фонд № Р-3430, опис №1, Справа № 34.

С. Моісеєнко,

студент V курсу юридичного факультету
Львівського національного університету
імені Івана Франка

СЕРЕДНЬОВІЧНА ЦЕРКВА-ДЕРЖАВА ТА ЇЇ МІСЦЕ У ФЕОДАЛЬНІЙ СТРУКТУРІ

Середньовічна християнська церква в силу своєї провідної ролі у процесах державного та політичного життя феодального суспільства залишила спадщину, що оцінюється не лише духовними, але й правовими та політичними категоріями. З погляду сьогодення католицька церква в період Середніх віків була більш зануреною у феодальну структуру, аніж би її належало за чистими потребами релігійного життя. Феномен діяльності Церкви-держави в період середньовіччя потребує наукових досліджень правників, на основі яких стане можливим скласти реальну схему розвитку держав, політичних та правових теорій цієї доби.

Слід відзначити, що християнська церква не весь період свого існування активно приймала участь у політичному житті. З своїх початків християні та іх громади радше відмежовувалися від світської влади, аніж прагнули стати її частиною. Первінне християнство не було силою, що консолідувало суспільство в межах існуючої тоді Римської імперії. Попри факти переслідувань християн з боку певних римських володарів, загалом християнство не розглядалося як конкурент урядовим структурам, а отже не виявляло себе як певна політична група тиску, здатна на стрімке поширення своїх ідей. Ситуація змінилась лише у IV ст.н.е. після визнання католицької християнської громади імператорською владою, що не тільки зробило Церкву суб'єктом права, але й дозволило зайняти привілейоване становище у порівнянні з іншими існуючими на той час релігіями.

Процес становлення християнської Церкви як особливого учасника феодальних державно-політичних відносин тривав не одне століття, пережив розпад Римської імперії, розвиток і падіння імперії Каролінгів та ін., привівши в кінцевому випадку до доби папської могутності у XI-XIII ст. н. е. Саме в цей період християнська Церква і стала повноправним феодалом, своєрідною політичною організацією, посідаючи найвищу ієрархічну сходинку у структурі феодального суспільства.

Аналіз діяльності християнської Церкви середніх віків дозволяє виділити ряд категорій, що окреслюють основні риси Церкви, і є дуже знаковими для феодальних середніх віків:

"Церква як великий землевласник" Дійсним є те твердження про те, що християнська Церква володіла матеріальними благами, а більше - значними земельними площами. Будучи суб'єктом права, Церква акумулювала землі та нерухоме майно, одержане від окремих мирян та феодалів, а здебільшого від Імператорів в дар. Виходячи із специфічної жорсткої церковної ієрархії, всі одержані землі, що часто знаходилися в різних державах, належали єдиній церковній структурі. Постійне зростання земель зрештою сприяло процесам феодалізації церкви. У період Високих Середніх віків католицька Церква-держава була найбільшим землевласником в межах християнського світу. В правовому розумінні Церква органічно входила в феодальний середньовічний світ, маючи у своїй власності землі, міста, села, залежне населення. Римський єпископ-Папа, будучи главою всієї церковної структури, мало чим відрізнявся від сучасних йому монархів у використанні методів політичної боротьби за здобуття матеріальних благ.

"Церква як носій суверенної влади" У своїх власних справах Церква завжди виборювала право автономії від світської влади. Процес повного виходу з під влади імператорів не завершився у середньовіччі, проте у Високих середніх віках (XI-XIII ст.) Церква-держава могла приймати достатньо самостійні рішення не тільки щодо кліру чи то звичайних християн, але й по відношенню до інших феодалів. На землях, що належали Церкві на праві власності, Папи та єпископи здійснювали автономну владу як звичайні феодали. Влада Папи над всією церковною структурою відрізнялась верховенством, тобто всі рішення Папа приймав особисто, здебільшого не враховуючи політику окремих кліриків чи то світських володарів, навіть наймогутніших як на ті часи. Фактично, за винятком періодів церковних Соборів, Папа здійснював управління всію діяльністю Церкви, і був єдиним джерелом її влади, здатним реально впливати на суспільні відносини в межах всього християнського світу.

Особливе місце посідала Церква у класичних феодальних сюзерен-васальних відносинах. У християнізованому світі XI-XIII століття майже кожен феодал в силу належності населення його земель до християнської Церкви, сам ставав її васалом. І ця залежність не лише не відрізнялась від класичної схеми феодальної влади, але й давала васалу можливість змінити свої політичні позиції, спираючись на духовну доктрину та підтримку Пап. Отож вірних васалів у Церкви-держави було більше, аніж у наймогутнішого на той час феодала.

"Церква як правотворча та просвітницька структура." Відомий американський футуролог Олвін Тоффлер якось зазначив, що в середньовіччі Церква виконувала функцію засобу масової інформації, сприяючи поширенню знань при відсутності інших альтернатів. З цим твердженням важко не погодитися, оскільки:

1.У церковній структурі працювали найосвіченіші люди того часу, що створили не лише досконалу церковну ідеологію, але й канонічне право, заклали основи християнської правової та політичної теорії.

2. Лише Церква могла поширити свою ідеологію, а разом з нею і наукову інформацію на територію всього християнського світу з посередництвом церковної структури, а також через викладачів середньовічних університетів, що також були пов'язані із церковною діяльністю.

3. Тривалий час усі книжкова справа в межах пост-Римського світу розвивалась (а отже і перебувала під контролем) монастирсько-церковної системи.

4. Церква у своїй діяльності не лише спиралась на християнську ідеологію, але й відкривала світу дохристиянську культуру та традицію, попередньо адаптувавши її до потреб християнства. У такий спосіб відбулася рецепція римського права та повернення Аристотеля в науку середніх віків.

Особливе становище Церкви в феодальному суспільстві, а також характер її взаємодії із середньовічною сакралізованою державою вплинуло на розвиток політико-правової системи середніх віків, а також в значній мірі підготувало теорію та практику для правових систем сучасності. Саме тому дослідження середньовічної Церкви-держави може допомогти глибшому розумінню теорії та історії держави та права.

Література

1. D.Kagan S.Ozment F.M.Turner *The Western heritage*. N.Y.Macmillan, 1987
2. Gloria K.Fiero *The Humanistic tradition*. s.e.2 *Medieval Europe and the World Beyond*. Brown and Benchmark, 1995
3. B.Tierney. *The Middle Ages*. Vol. I. *Sources of Medieval History*. McGraw-Hill, 1992
4. *World Civilizations*. Vol. I / edited by D.Sherman. a. Tom Grunfeld. McGraw-Hill, 1994

Д.Прутян,
студент III курсу
Одеської національної юридичної академії

“ПРАВА ЗА ЯКИМИ СУДИТЬСЯ МАЛОРОСІЙСЬКИЙ НАРОД” – ПАМ'ЯТНИК ПРАВА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Універсалом від 16 травня 1721р. гетьман П. Скоропадський створив спеціальну комісію для перекладу українською мовою “правних книг” (Статуту Великого Князівства Литовського, “Зерцало Саксонів” і “Порядку” В.Гроїцького) з “польського діалекту на наше русське наречіє”. Переклад “правних книг” було доручено писареві Гадяцького полку О.Ситенському, “значковому товарищу” З.Рошаковському та їхнім помічникам А.Піщанському і Г.Балесному. Переклад трьох величезних юридичних збірників потребував чималих зусиль і цілком зрозуміло, що чотири особи не спромоглися його завершити.

На необхідність упорядкування чинних законів звертав увагу гетьман Данило Апостол; у поданому до Верховної таємної ради проєкти нового договору першим пунктом висунув умову затвердження давніх прав та вольностей, аби “український народ судився за своїми правами у своїх судах через вибраних суддів”. Російський уряд і сам був зацікавлений у цьому, оскільки мав намір через кодифікації скасувати розходження, які на той час існували між царським законодавством і чинним у Гетьманщині правом. У зв'язку з цим 22 серпня 1728р. російський уряд віддав указ, відомий під назвою “Рішучі пункти гетьману Данилу Апостолу”. У розділі 20 цих пунктів зазначалося: “Нижче І.І.В. донесено, що малоросійський народ судят різними правами, якими цими словами названі: Магдебурзькі та Саксонські статути, із яких одні з одним не погоджують, із чого може бути судами не без втручання, того ради І.І.В. віддав для користі правосуддя малоросійського ті права, за якими судиться малоросійський народ, перекласти на великоросійську мову і визначити із таких, скільки персон постійно, здібних і знатних людей, для зводу тих трьох прав в одне і для апробації прислати до двору І.І.В.”.

На мою думку причини кодифікації законодавства Гетьманщини можна поділити на об'єктивні і суб'єктивні. До об'єктивних відносяться інтенсивний розвиток соціально-економічних відносин у другій половині 17- першій пол. 18ст., які потребували правового врегулювання, а до суб'єктивних - чинність різних правових норм, які мали різне походження і суперечили одна одній. Виникла конче потреба їх узгодити, скоротити, переробити відповідно до нових умов, спричинених значним економічним розвитком.

Минуло понад 150 років, як у резиденції гетьманів лівобережної України, древньому Глухові, була завершена робота над “Правами, за якими судиться малоросійський народ”. Ним передбачалося врегулювати широкий спектр суспільних відносин, встановити юридичні санкції за вчинені злочини та інші правопорушення, закріпити порядок діяльності судових органів тощо.

Протиріччя між новою соціальною ієрархією, що більше відповідала корпоративному суспільству, та військовою республікою, якою організаційно була Гетьманщина, висунуло численні проблеми внутрішнього характеру. Значно ускладнилась праця козацьких судів з початком 18ст. До того ж персональний склад судів, втративши під час тривалої війни старі досвідчені кадри, не відповідав вимогам часу і нових обставин.

8 липня 1743р. члени кодифікаційної комісії на пленумі, скликаному Генеральною військовою канцелярією, підписали проект Кодексу українського права під назвою “Права за якими судиться малоросійський народ”.

Цей кодекс мав чітку структуру і складався з 30 глав, які поділялися на 532 артикули і 1607 пунктів.

Кодифікаційна комісія спочатку мала намір назвати цей проект “Книга прав малоросійського народу”, однак через заборону Генеральної канцелярії змушена була вжити назву “Права за якими судиться малоросійський народ”.

Генеральна військова канцелярія подала проект Кодексу генерал-губернатору Г.Бібікову, який з невідомих причин затримав його майже на рік, до Сенату на остаточне офіційне затвердження “Права...” потрапили лише 7 липня 1744р. Відповідь надійшла через 12 років - після відновлення інституту гетьманства. Указом від 20 травня 1756р. проект Кодексу було повернено на повторний з метою внесення змін відповідно до нових вимог часу. З цією метою наступні роки створювались декілька комісій, але жодна з них не мала успіхів у своїй роботі.

Незважаючи на об'єктивну невдачу кодифікації, “Права” зберігають свою цінність як свідчення тягlosti історичного процесу, усвідомлення своєї етнічної, а насамперед, політичної окромішності провідною верствою українського суспільства 18ст.

Всі 30 розділів є різноманітними як за змістом, так і системою викладу, розміром, концентрацією нормативного матеріалу. Практично жоден з розділів “Права” не можна трактувати як повну систематичну збірку галузевих норм (звичайно, наскільки термін “галузевий” взагалі прийнятний до визначення юридичних категорій 18ст.).

Розділ 1-й “О силе и важности прав малоросийских”. Єдиний артикул, базований на 1 артикулі.

Компетенція “Прав” визначена досить загально: вони мають бути застосовані до всіляких справ, що підлягають “суду та розправі”. Сфера ж дії поширюється на дві категорії населення: “природніх малоросіян” та “нетутешніх”.